

Kontrastid olid tohutud

Intervjuu fotograaf Alar Madissoniga

Mare Kõiva

Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna juhataja
mare.koiva@folklore.ee

Eesti Kirjandusmuuseumi fotograaf Alar Madisson (sünd 19.03.1954) on idee-fotograaf, tema ideedest sündis esimene välinäitus Tartu Ülikooli professoritest. Hoopis teises versioonis vaatab see idee nüüd juba aastaid sadade silmadega vastu Eesti Kirjandusmuuseumi vanima maja otsaseinalt: fotoakendest vaatavad vastu heatujulised Eesti ja Tartu kirjanikud, tegelikult isegi laiemalt – kirjarahvas literaatidest poeetideni, professorid nende hulgas. Eelmisel ja sellel aastal on Alar Madisson avanud mitmel pool Eesti galeriides temaatilisi fotonäitusi. Suurejooneline näitus “Pooltund kirjanikuga” avati Narva keskraamatukogus, mis oli aga väga hea võimalus minna ajas tagasi ja meenutada üht teist fotonäitust – Eesti (Tartu) ja Saksa (Aacheni) fotograafide rännakut Ida-Virumaal 1999 ja põnevaid fotosid, mis peatasid korra ajaloo voolamise ja aitavad mäletada kunagist maastikku.

Kas see Ida-Virumaa projekt oli sul esimene rahvusvaheline projekt?

Sa mõtled seda Ida-Virumaa projekti, mis oli 1999?

Jah.

Ei olnud... Kaheksakümmend üheksa olin esimest korda Lääne-Saksamaal ja sain tuttavaks mitme fotograafiga, kes olid kõik väga huvitavad kujud. Siis me otsustasime, et peaks midagi koos tegema. Tartu poole pealt olin mina, Meelis Lokk ja Malev Toom, Saksamaa poole pealt vaheldusid mitmed. Kokku oli vist kaheksa inimest ja me tegime rea näitusi. Esimene oli ühisnäitus Aacheni linna galeriis: meie kolm ja kunstnik Ilme Soonsein (samuti Tartust). Siis tegid sakslased oma näituse Tartu Ülikooli raamatukogus. Järgnes mitmeid näitusi, aga kõige huvitavam oli tegelikult negatiivide vahetamine. Igaüks andis ringluse ühe negatiivi, Malev Toom tegi nendest koopiad, nii et igaüks sai endale täiesti erinevaid negatiive. Lõpuks koostasime suurte paneelidega näituse,

kus keskel oli autori foto nii, nagu ta seda kavatses näidata ja selle ümber oli kaheksa tööd, kuidas teised seda nägid. Meie näitust kajastati Saksamaal Aachenis ja üleriigilistes fotoajakirjades, sest midagi sellist polnud enne keegi välja mõelnud. Pärast rändas näitus Saksamaal ja Eestis.

Kuna üks Saksa fotograafidest oli tipp-roheline, tähendab ta oli rohelistes parteis ja keskkonnaprobleemidest tõsiselt huvitatud, siis me otsustasime, et võiks teha keskkonnateemalise projekti Eestis. Käisime Maleviga mitu kuud mööda Ida-Virumaad kaardistamas objekte. Meil oli kohalikust keskkonnametist teejuht Kalmer Sokman, kes on ise pärit Jõhvi linnast kui ma ei eksi, igatahes Jõhvis ta elas. Tema võttis asja tõsiselt ja me nägime Maleviga ära iga kohaliku kivi ja iga puu. Me nägime asju, mida Malev Toom ja Meelis Lokk, kes olid tollel ajal fotoajakirjanikud Tartus, ei olnud näinudki. Selle põhjal kavandasime nädalase fotosessiooni.

Saksamaalt osalesid Michael Dohle ja Hans-Jürgen Serwe, meiega liitus Kalle Müller. Idee oli selline, et me teeme Virumaal sessiooni ja pärast seda albumi. Kahjuks album ei tulnud niisugune, nagu me ette kujutasime ... väga olulisel põhjusel – kui raha otsas, siis ei saa midagi teha. Ära me selle tegime, aga ta ei saanud selline, mida me ette kujutasime. Sellest oli nii palju kasu, et me nägime haruldast ilusast Toila orust kuni Kiviõli õlitiigini (tollal nimeitati seda vist Viru Keemia Grupp). Meile näidati õliselitusjärve. Ühelt poolt mäge sõitsid üles lahtised isekallutajad, kallutasid õli mäest alla ja teisel pool oli ekskavaator, mis võttis pealmist kihti, mis oli juba puhtam, laadis uuesti lahtisele isekallurile, et viia see tagasi töötlemisele. Seda tõesti ei olnud meist mitte keegi näinud. Sakslased olid absoluutses hämmingus, nad ei kujutanud midagi sellist ettegi. Minu saksa rohelisest sõber oli Reini-äärse maakonna keskkonnapealik. Ta ütles, et temal on purukspommitatud tehas ja kui ta läheb volikokku raha küsima, siis kohe antakse raha juurde, sest kõik teavad, kui kole ja keskkonda reostav see koht on.

Virumaal oli tõesti jube. Ma loodan, et see on tänaseks muutunud, me nägime 1999. aastal selliseid asju, mida tänapäeval õnneks enam ei ole. Me nägime ära ka Sillamäe, katmata Sillamäe osa, nägime Narva elektriijaama settebasseine. Ilusa poole pealt jäi meelde Purtse loss, mida soovitan kõigile minna vaatama, tänapäeval on ta ilmselt veel paremas korras. Kontrastid olid tohutud.

Üks ettevõtmine oli pärast seda veel, me tegime 2000. aasta alguses Naissaare projekti. Seal osalesime ainult mina, Meelis Lokk, Malev Toom ja siis Hans-Jürgen ja Michael. Naissaar ei olnud siis veel nii kultuurne. Naissaar oli veel... ütleme "huvitavas seisukorras".

Aacheni ja Tartu fotograafide projektiteeskond. Vasakult: Meelis Lökk, Michael Dohle, Hans-Jürgen Serwe, Kalle Müller, Alar Madisson, kätel laseb end kanda Malev Toom. Sirje Madissoni foto 1999.

Kreenholmi Manufaktuur ja Narva kosk. Alar Madissoni foto 1999.

Pommid ei olnud veel hunnikusse korjatud?

Pommid olid metsa all ilusasti, tähendab miinikestad, miinivabrik... Siis oli veel elus toleaeagne legend Petka, kes sõitis rongiga oma baarist sadamasse. Fotosõbrad said sõita rongiga saare peal. Mäletan, et elasime sellesama Petka juures, ta üüris tube. Täiesti korralik, normaalne elamine oli, kuigi ma olin hoiatanud sakslasi, et me läheme üksikule saarele, mis tähendab, et meil ei ole poodi ega midagi sellist. Üks sakslastest läks vahetult veel enne ülemere sõitu Ülemiste keskusse, ostis aurupoti. Ma küsisin, et mis sa sellega tegema hakkad. "No aga lõkke peal saab suppi teha." Kui ta kohale jõudis ja avastas, et Petkal oli baar, kus sai külma õlut, siis ta oli muidugi natuke hämmingus. Seda potti ta ei saanudki kasutada. Aga terve saar oli tollel ajal huvitav, sest seal oli paar püsielanikku ainult, ja need olid veendunud Naissaare fännid: majakavaht ja seesama Petka, kelle elulugu on väga kirju, kui keegi viitsib – uurigu. Kahjuks on ta nüüd juba surnud.

Me ametlikult seda fotogrupperi laiali ei saatnud, aga mingit põrutavat ideed ei ole ka tulnud, mida nüüd võiks koos teha.

Aga uuesti näiteks Virumaad üle vaadata?

Ma kardan, et see on keeruline, sest üks nendest on minuvanune. Malev Toom on minust aasta vanem, Meelis Lokk aasta noorem ja Michael on, kui ma ei eksi, siis mingi viis-kuus aastat vanem. Üks asi on mööda tuhamägesid ronida siis, kui sa oled alla 50. Praegu nagu ei tahaks eriti oravakest kuskil mängida. Ja tegelikult ega seal enam seda ole, mida meie nägime. Meie nägime näiteks Aidu karjääri, kui seal oli veel sammuv ekskavaator. No see oli tohutu suur. Nüüd on seal puhkepargid...

Ekstreemsport, ma ei tea, kas seal on.

Jah-jah, seal kuskil, seal on igasuguseid asju. Ma arvan, et praegu nad ei tunneks enam Ida-Virumaad ära ega toonaseid olusid... Mäletan seda, et olime Toila orust just välja tulnud. Tahtsime süüa, aga süüa ei ole kuskil. Ainus koht oli mingisugune hamburgerikohvik. Ainus toit.

Mina tegin siis ratsionaliseerimise. Mulle ei meeldi hamburgerit süüa niimoodi, et nagu on üleni kastmega koos, võtsin hamburgeri, panin taldriku peale, võtsin noa ja kahvli. Algul sakslased naersid, pärast leidsid, et leiutis on väga hea. Ja see oli selle kohviku esmakordne juhtum, kus kliendid sõid viisakalt noa ja kahvliga hamburgerit.

Üldiselt tore oli see grupp. Meil olid mõned head ideed, aga neid ei löö enam üle. Ja kui üle ei löö, siis lihtsalt niisama tiksuda ei ole ka mõtet.

Mina olen läinud rohkem isikunäituste teed, sakslased, ma tean, on töötubade tegijad. Seda oli juba Naissaares näha. Aga nende jaoks oli huvitav siis, kui me olime just Nõukogude Liidust välja tulnud, ja siis, kui me olime veel Nõukogude Liidus... Nad käisid esimest korda siis, kui me olime veel Nõukogude Liidus, ja nende jaoks oli müstika see, kui ma läksin neile Leningradi vastu suure kollase bussiga. Nad küsisid, et no miks sa nii suure võtsid. Mul oli väga raske neile selgeks teha, et sellist bussi oli mul Tartu autopargist tunduvalt kergem saada kui mingit väikest mikrobussi, mida meil ei ole lihtsalt.

Teine küsimus oli see, kui küsiti, kas bensiinjaam tuleb varsti. Ja ma siis seletan, et meil see buss sõidab üldiselt diisliga ja tal ei lähe vaja... Ja siis ma sain aru, et tegelikult nad tahavad tualetti ja tegin selgeks, et meil on see, et vasakule ja paremale.

Balti elektrijaama settebassein. Alar Madissoni foto 1999.

*Balti Elektriijaama tuhaplatood.
Alar Madissoni foto 1999.*

Kui nad esimest korda käisid, siis meil õnnestus neile näidata isegi Lääne-Virumaal mahajäetud raketibaase ... See oli nende jaoks ekstreemne. Mitte see, et praegu on nii ilus ja nii klanitud ja mitte halvem kui Saksamaal.

Ise ei taha seda tunnistada, aga kui Naissaare projekti tegime, juba siis sakslased ütlesid: teil on selle kümnekonna aastaga tohutult muutunud. Nüüd me oleme Euroopa Liidus ka veel, ei ole enam mingit eksootikat.

Aga näitused... tegite Eestis ka näituse?

Me tegime Eestis mitu näitust. Isegi ei mäleta enam kas kolm või neli näitust Eestis ja sama palju Saksamaal. Kui jälle mingisugune ühine idee tuli, siis panime näituse kokku ja tegime mõlemal pool. Mina olin Eesti-poolse osa... tänapäevaselt öeldes – projektijuht.

Just see negatiivide vahetamise idee oli midagi sellist, mille peale Saksamaal ka keegi polnud tulnud. Need pildid olid niivõrd erinevad, need originaalnegatiivid ja nende töötlemine, see oli ka nii erinev, kuidas keegi nägi... Läksime Maleviga näitust avama Saksamaale ja kui me seal näitust nägime, siis ennast ka üllatas, kuidas keegi oli mingit asja näinud.

Näiteks üks oli pildistanud gei koosolekut tänaval. Mina nagu aktipildistaja, minul oli üks akt. Ja kui erinevalt neid töödeldi ... Mina kasutasin vahetevahel mingeid tehnikaid, sakslased kippusid rohkem leidma mingeid detaile või üks-ühele fotot tegema – täiesti erinevad inimesed. Aga nojah, *otsa lõpi*.

Narva ja Narva galerii? Ma saan aru, et sul on Narva galeriiga ikkagi pikem tutvus.

Nii ja naa. Narvaga otsene tutvus on suhteliselt väike. Aga me teadsime üksteist. Esiteks Narva fotoklubi on asutatud 1979. Asutas selle tookord fotingina Irina Kivimäe ja oli kümme aastat selle juht. Meie Malevi ja Meelisega olime Tartu fotoklubi liikmed. Eks me ikka teadsime ja puutusime kokku mõnede ühisprojektidega. Aga me ei olnud väga tuttavad, teadsime üksteist. Tartu fotoklubi loeti kaheksakümnendatel aastatel Eesti parimaks fotoklubiks, selle tõttu teati Narvas meid ka. Meil olid Tartus väga tugevad tegijad tollel ajal, isegi Tallinnast tulid mõned inimesed meie klubisse. Just sellepärast, et meil toimus regulaarne tegevus. Iga neljapäev oli kokkusaamine. Mina küll muusikuna alati ei jõudnud, aga ikkagi. Seal tutvustati üksteisele uudiseid, klubi juhataja tutvustas kõikvõimalikke konkursse, kus võib osaleda, meil oli üsna aktiivne klubielu. See kestis kuni 1980ndate lõpuni ikka väga aktiivselt. Sealt jäid mõned nimed meelde.

Ma olen Ida-Virumaal näituse teinud ka väljaspool seda fotogruppi, ma olen teinud selle Jõhvis. Sest Jõhvis on väga ilus galerii. See konkreetne näitus, "Pooltund kirjanikuga", on niivõrd mahukas, et see igale poole ei mahu. Jõhvis on temast olnud ainult mingi osa. Sest see on 167 tööd suurformaati pluss 844 fotot virtuaalis, mis nõuab suurt ekraani.

Kuna Narva fotoklubi on Eesti Fotoühingus tervikuna ja liikmed on seal ka eraldi, ja mina olen ka Eesti Fotoühingu liige, siis ma hakkasin mõtlema, kellega oma näituse asjus Narvas rääkida, sest alguses oli mul idee teha näitus linnuses. Aga siis selgus see, et linnus on täis kõikvõimalikke näitusi, ja kohta, kuhu kõik üles panna, pole. Võtsin praeguse juhi Valeri Boltušiniga ühendust ja tema soovitas mulle Narva keskraamatukogu, mis oli minu jaoks väga suurte küsimärkidega koht. Aga selgus, et Narva keskraamatukogu on ilusasti korda tehtud, mitu korrust, ja kui terve maja näitust täis panna, siis mahtus ära. Tõsi küll, kohati olid pildid neljalt realt.

Ja vaatajal oli ilmselt huvitavamgi.

Üldiselt võeti näitus väga hästi vastu, näitus oli seal küllaltki pikalt – 10. oktoobril näitus avati ja oli seal veebruari lõpuni. Algul pidi olema küll jaanuari lõpuni, aga veebruari lõpuni oli sellepärast, et vabariigi aastapäeval oleks näitus üleval. Ega minul selle vastu midagi olnud. Ja nad organiseerisid väga tihedat külastust: koolid ja muud; 167 erinevat pilti seina peal. Vähemalt üle 100 kirjaniku tuuakse sulle koju kätte ja eesti keele õpetaja saab näpuga näidata, et see on see, see on see, see on see. Ja siis saab minna ekraani juurde ja vaadata veel üle. Fotoklubi pealik ütles, et ta ise oli käinud kolm-neli korda vaatamas, niivõrd mahukat näitust ei ole tükk aega neil seal olnud. Narva fotoklubil on mitu festivali, mida nad teevad igal aastal ja regulaarselt, ja mitte ainult Narvasisest, vaid seal on huvitavad autorid mitmetest välismaa riikidest. Ja neil on väga hea järjepidevus.

Tartu fotoklubi hääbumisel oli mitmeid põhjuseid: Nõukogude aja lõpp, rahad läbi, klubielu samuti – kõik vaatasid, kuidas üldse ots-otsaga toime tulla ja oma eluga hakkama saada, ei käi iga neljapäev kohal. Pealekauba olid fotomaterjalid läinud veel defitsiitsemaks ja kallimaks. Meie saime näiteks klubis fotopabereid tänu sellele, et Valeri Parhomenkol olid tuttavad fotopaberit tootvas tehases Piiteris. Ja siis ma mäletan, et sai hangitud talle Latvia buss, et ta tooks fotopaberit Piiterist. Slavichi kaubamärgi paber oli tegelikult väga kvaliteetne, see oli tehtud Bulgaaria fotoemulsiooniga. Aga ütleme niimoodi, et paber oli vene, töötajad olid vene omad... Pärast palgapäeva ei tohtinud ostma minna paar, kolm-neli päeva... Ükskord juhtus, et ma ostsin Slavichi kaubamärgi paberit, mis oli tol ajal suurim paber, ja siis oli täpselt keskel emulsioonivaba riba. Parhomenko naeris: mis sa poest ostsid, neil oli ilmselt palgapäeva-järgne partii. Noh, juhtub.

Narvas on nad suutnud klubi hoida, Irina Kivimäel on praegugi veel eraldi fotogrupp. Ta on minust aasta vanem, nii et nad on olnud ülimalt tegevad ja tegusad. Praegugi ta kutsus mind 31. maiks ja 1. juuniks biennaalile. Esialgu ta tahtis mind žüriisse, kuhu ma ei lähe mitte mingil juhul, sest minu printsiibiga see kokku ei lähe, et ma ütlen, et kellelgi on ilusam töö kui teisel. Ma olen kogu aeg olnud arvamusel, et kui inimesele kasvõi endale meeldib tema foto, järelikult on hea foto. Ja pealekauba iga inimene näeb pilti erinevalt: see, mis mulle võib meeldida, võib mõne inimese panna täiesti näo ära pöörama. Nii et see on väga suhteline. Leppisime kokku, et kui vähegi õnnestub, siis ma lähen vähemalt üheks päevaks, ilmselt teen neile mingi töötoa. Mul on 31. mail Võrus näituse maha võtmine, nii et ma pean seal olema. Aga ilmselt meil see kontakt säilib, sest lisaks sellele oli neil Rugodivis, see on nende kultuuripalee, üleval minu väiksem näitus "Täiskuu kumas".

Narva fotoklubi eestvedaja Valeri Boltušin 10. oktoobril 2024 näituse “Pooltund kirjanikuga” avamisel. Alar Madissoni foto 2024.

Üks osa 10. oktoobril 2024 Narva keskraamatukogus avatud näitusest “Pooltund kirjanikuga”. Alar Madissoni foto 2024.

Nad on väga huvitatud kontaktidest ka väljaspool Narvat. Vanasti, kui sa vene keelt ei osanud, siis Narva ära mine, ma mõtlen nõukogude ajal. Praegu saab seal eesti keelega täiesti hakkama. Aga mul on lihtsam rääkida kasvõi foto

teemadel vene keeles. Vahetevahel tema küsib jälle eesti keeles üle, sest ka teda huvitab, kuidas eesti keeles mingi asi on. Ja nooremad, on juba hoopis teine asi.

Nende klubi tugevus seisnebki selles, et seal ei ole mitte ainult vanurid 79. aastast, vaid seal on ikka ka nooremaid, ja päris tugevaid nooremaid tegijaid.

Mis on nende omapära – nad armastavad, vähemalt nii palju, kui mina olen näinud neid töid, fotot. See tähendab seda, et nende pildid on fotod. See ei ole mingi... *performance*, mingi installatsioon. Neil on *fotod*, nende klubi on *Narva foto* ja seal on fotod... Viimati käisin, siis neil oli mingi festivali, fotofestivali avamine. Ja oli näiteks väga huvitav töö: üks nende klubi liikmetest oli eelmine aasta sattunud Rjazanisse ja pildistanud linna vaatamisväärsus. Nagu meil oli Tartus Jaan Muna, siis neil oli umbes midagi taolist. See oli niisugune hea naturaalne foto. Seal ei olnud mitte midagi ilustatud, mitte millegagi mängitud, mitte ühtegi tehnikat – see oli lihtsalt pildistatud *hea* foto. Nii et, *kui* on ikka keegi just nimelt fotohuviline, siis ta seal saab ikka päris häid asju näha.

Tartus (ohkab) praegu ma isegi ei oska öelda, kes *puhast* fotot teeb, ikka kiputakse *fotokunsti* tegema. Ega omal käedki sellest puhtad ole (naer), aga noh, ma püüan ikkagi foto raames püsida...

Summary

The Contrasts were Enormous

Interview with photographer Alar Madisson

Mare Kõiva

Head of the Estonian Literary Museum folkloristics department
mare.koiva@folklore.ee

The Estonian Literary Museum's photographer Alar Madisson (b. 17.03.1954) is an idea-photographer; from his ideas was born the first outdoor exhibition of University of Tartu professors. For years, in a completely different version, this idea has returned the gaze of the spectator with hundreds of eyes from the end wall of the oldest building of the Estonian Literary Museum. From the photo windows one can encounter the gaze of good-humoured writers from Estonia and Tartu, but the exhibition is even broader: it includes writing folk ranging from literati to poets, with professors among them. Last year and this year Alar Madisson has opened thematic photography exhibitions in Estonian galleries in several places. The large-scale exhibition "Half an Hour with a Writer" was unveiled in the Narva main library, but this offered a very good opportunity to go back in time and recall another photography exhibition – the travels of Estonian (Tartu) and German (Aachen) photographers in east Virumaa in 1999 with exciting photographs that stopped the flow of time and that help us remember the landscape that once was.